

Marian Gabrowski

KAMIEŃ Z GRANICY UNIEMYŚL-ADRŠPACH

Martwiec (czes. Mrtvy vrch) to leżący niemal dokładnie na granicy polsko-czeskiej szczyt w Zaworach. *Słownik geografii turystycznej Sudetów w opisie tej góry wspomina: Pod szczytem Martwca zachował się stary kamień graniczny. Nieregularny blok posiada wykute litery „C+A”, będące najprawdopodobniej oznaczeniem granic posiadłości opactwa krzeszowskiego¹.*

Kiedy we wrześniu 2008 r. wędrowałem przebiegającym wzdłuż granicy zielonym szlakiem turystycznym, uważnie wypatrywałem tego interesującego mnie obiektu. Pod szczytem Martwca granica biegła sobie od słupka do słupka, a ja nigdzie nie natrafiłem na znak z inskrypcją „C+A”. Jedyne sporadycznie na jakimś z dokładnie obejrzanych kamieni dostrzegałem wykuty krzyż, zapewne dawne oznaczenie granicy. W końcu jednak odnalazłem także i poszukiwany kamień z napisem „C+A” (il. 1 i 3). Znajduje się on w odległości ok. 2,5 km od szczytu Martwca i zaledwie ok. 1 km od szczytu Krupná Hora. Dokładnie w tym miejscu granica państwowa gwałtownie się załamuje, niemalże pod kątem prostym, a jej spokojny bieg zboczem góry zamienia się na strome zejście w dół. Sam kamień jest trudny do przeoczenia, sąsiaduje on ze współczesnym znakiem granicznym III/247.

1. Głaz z inskrypcją „C+A” znajduje się w bezpośrednim sąsiedztwie znaku granicznego III/247, na którym przebieg granicy gwałtownie się załamuje, fot. M. Gabrowski, wrzesień 2008.

2. Odrys wykutej na kamieniu granicznym inskrypcji „C+A”, znak „+” zbudowany jest z krzyżujących się linii długości 12 cm, litera „C” jest częścią okręgu o średnicy 24 cm, natomiast litera „A”, nieznacznie przekreślona w prawo, ma wymiary 13×22 cm.

3. Kamień graniczny z wykutymi literami „C+A”, fot. M. Gabrowski, wrzesień 2008.

Z jakiego powodu autorzy *Słownika...* uznali ten kamień za cysterski znak graniczny? Wprawdzie w publikacji brak szczegółowego wyjaśnienia, jednak wydaje się, że założenie takie jest jak najbardziej uzasadnione: widoczny znak „+” zazwyczaj oznacza granicę, a sam kamień zlokalizowany jest na dzisiejszej granicy polsko-czeskiej, będącej niegdyś kresem dóbr krzeszowskich cystersów. Być może uznano, że litera „C” pochodzi od łacińskiego słowa *cisterciensis*, natomiast „A” oznacza łacińskie *abbas* (pol. *opat*) bądź też *abbatia* (pol. *opactwo*)?

Wzmiankę o wytyczaniu granic Uniemyśla zamieścił w swojej książce Przemysław Wiszewski: *Wiek XVI przyniósł okolicom intensyfikację kontaktów na pograniczu. W tym czasie podjęto próbę ostatecznego rozgraniczenia dóbr*

4. Fragment mapy katastralnej z 1840 r., w bezpośrednim sąsiedztwie zachowanego do dziś charakterystycznego załamania granicy widoczne są napisy „1591” oraz „CA” (bądź też „GA”?).

czeskich sąsiadów od majątku klasztornego. Z różnym rezultatem i nie bez konfliktów. Przebieg granicy w okolicy Uniemyśla ustalono dopiero w 1564 r. po trwającym długie lata okresie sporów granicznych z właścicielem majątku Adršpach. Dopiero polubowny wyrok umożliwił przyłączenie części spornych ziem do Uniemyśla i zamknięcie konfliktu².

Skoro przebieg tutejszej granicy wyznaczono w 1564 r., to być może litera „C” odnosi się do imienia ówczesnego opata? Niestety w owym czasie krzeszowskim opatem był Johannes VI Tharlan, panujący w latach 1558-1567. Chyba że przyjmujemy, że kamień ustawił jeden z jego następców, Caspar I Hauser (1567-1571) lub Christoph Scholtz (1571-1574)³, lecz brak jest informacji na ten temat.

Warto jednak zwrócić uwagę na fakt, że opisywany tu kamień, znajdujący się na granicy miejscowości Uniemyśl i Adršpach, prawdopodobnie przedstawiono na mapie katastralnej z 1840 r.⁴, gdzie w tej właśnie lokalizacji naniesiono nie tylko litery „CA”, ale i również cyfry tworzące datę „1591”. Dlatego należałoby rozważyć też wersję, że tutejszą granicę, a przynajmniej ten jej odcinek, wytyczono jednak w roku 1591. Wprawdzie literatura podaje, że data 1591 dotyczy rozgraniczenia miejscowości Okrzeszyn i Chvaleč⁵, ale całkiem możliwe, że wyznaczono wówczas również i przebieg tego przyległego odcinka.

Choć usiłowałem znaleźć kamień z inskrypcją „1591”, to nie zdołałem go odszukać. Baczniejszym poszukiwaczem okazał się Patryk Charydczak, któremu udało się zlokalizować głaz z tą datą⁶. Kamień ten znajduje się w odległości niecałych 200 m od znaku z inskrypcją „C+A”, przy współczesnym słupku granicznym 247/4.

Można podejrzewać, że te dwa pobliskie kamienie pochodzą z tego samego okresu. Ponieważ w latach 1576-1609 krzeszowskim opatem był Caspar II Ebert⁷, toteż litery „CA” mogłyby być skrótem od „CASPARUS ABBAS”, co informowałoby to tym, że znak graniczny ustawiono za czasów opata Kacpra.

5. Cyfry „1591” wryte na glazie w sąsiedztwie współczesnego znaku granicznego 247/4, fot. P. Charydczak.

6. Krzeszówek, tablica z herbem cystersów wmurowana w ścianę kościoła, fot. M. Gabrowski, czerwiec 2022 r.

7. Lokalizacja kamienia z napisem „C+A”, źródło mapy: OpenStreetMap.

Gdyby założenie takie było słuszne, to byłyby to drugi zachowany do dziś znak graniczny ustawiony za czasów jego panowania. Inny tego typu obiekt, datowany na rok 1588, zachował się w okolicach Starych Bogaczowic⁸.

Wspominając opata Kacpra Eberta oraz rok 1591 warto zwrócić uwagę również na fakt, że właśnie tego roku dokonano konsekracji kościoła w Krzeszówku. Wydarzenie to upamiętnia kamienna tablica, którą wmurowano w ścianę tejże świątyni⁹. Pod herbem cystersów umieszczono następującą inskrypcję: „CASPARVS EBERTVS ABBAS · VI · MAII · ANNO · MDXCI”. Ten umieszczony na znacznej wysokości napis zazwyczaj jest dość słabo widoczny, ale niekiedy słońce pada pod takim kątem, że jego odczytanie staje się możliwe (il. 6).

Współrzędne kamienia z inskrypcją „C+A”: N 50°36'35”, E 16°03'22”.

¹ M. Staffa (red.), *Słownik geografii turystycznej Sudetów, tom 8, Kotlina Kamiennogórska, Wzgórza Bramy Lubawskiej, Zawory*, Wrocław 1997, s. 230.

² P. Wiszewski, *Świat na pograniczu. Dzieje Lubawki i okolic do 1810 r.*, Wrocław 2015, s. 203. Przywołane zdanie opatrzone zostało następującym przypisem dolnym: *AP Wr., Rep. 83, Akta, nr 362, s. 356* – być może dokument źródłowy, znajdujący się we wrocławskim archiwum, zawiera wzmiankę o znaczeniu liter „C+A”?

³ A. Rose, *Kloster Grüssau*, Stuttgart und Aalen 1974, s. 300.

⁴ Mapa katastralna *Dorf Ober Andersbach böhmisch Anderspach Hořeny in Böhmen Königgrätzer Kreis*, 1840.

⁵ P. Wiszewski, *op. cit.*, s. 109-110.

⁶ Więcej na ten temat: <https://sciezka.wok.wordpress.com/2017/03/15/na-granicy-polsko-czeskiej-tajemnice-odcinka-iii247/> (dostęp: lipiec 2022 r.).

⁷ A. Rose, *op. cit.*, s. 300.

⁸ M. Gabrowski, A. Miziołek, *Kamień graniczny ze Starych Bogaczowic*, „Pomniki Dawnego Prawa”, zeszyt 51, wrzesień 2020, s. 64-69.

⁹ A. Rose, *op. cit.*, s. 61.